

Т.В. МОМОТ. Н.Е. АВАНЕСОВА

КЛЮЧОВІ ЗАГРОЗИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦИ ОБОРОННОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

Оборонна промисловість є одним з ключових секторів народного господарства України за умови наростання кризових явищ в економіці держави та загострення зовнішньої агресії, ефективність її функціонування є індикатором розвитку економіки держави в цілому. Її специфіка дозволяє зробити висновок про складність та неоднозначність визначення її економічної безпеки. Розвиток оборонної промисловості в сучасних умовах подолання наслідків кризових явищ і протидії зовнішній агресії є можливим лише на основі ефективного управління її економічною безпекою.

Ключові слова: ризики та джерела загроз, економічна безпека, оборонна промисловість України, глобалізація, чинники виникнення ризиків і загроз економічної безпеки оборонної промисловості.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Одним з найважливіших завдань державного регулювання господарської системи є досягнення високого рівня економічної безпеки. В умовах посилення глобалізаційних процесів актуалізуються традиційні та виникають нові види економічних загроз.

Економічна глобалізація є однією з головних тенденцій розвитку сучасного світу, що супроводжується цілим рядом як позитивних, так і негативних наслідків. З одного боку, глобалізаційні процеси сприяють зростанню світової економіки, розширенню міжнародного співробітництва, прискоренню розвитку продуктивних сил і науково-технічного прогресу. З іншого боку, для багатьох країн, і для України також, глобалізація створює чимало ризиків та загроз, які викликають різке зниження економічного потенціалу країни і впливають на стабільність та можливість на рівних конкурувати з іншими учасниками міжнародного поділу праці.

Вплив глобалізаційних процесів на становлення і розвиток України за роки її незалежності був доволі чутливим.

Найбільшу небезпеку для економіки України становлять світові фінансово-економічні кризи, уповільнення темпів економічного зростання, збільшення масштабів зовнішньої заборгованості, безробіття, зубожіння населення, вичерпання природних ресурсів, погіршення стану навколишнього середовища тощо.

Виклики глобалізації для нашої держави набули особливо загрозливого характеру та потребують негайного подолання. Відтак проблема забезпечення економічної безпеки України в цілому, так і окремих галузей народного господарства набуває нового суттєвого змісту.

Оборонна промисловість є складовою не лише сектору безпеки, а й економічної системи країни, отже напрями і результати їх функціонування тісно взаємопов'язані та мають доповнювати один одного.

Оборонна промисловість України задовольняє потреби збройних сил в озброєнні та військовій техніці лише на 5-8%, що не достатньо ні для

технічної модернізації армії, ні для забезпечення рентабельності галузі. За цих умов зусилля більшості оборонних підприємств зосереджено на експорті продукції.

Саме тому, на нашу думку, доволі актуальним постає питання визначення ризиків і загроз економічній безпеці оборонної промисловості України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Проте, перш ніж розглядати особливості економічної безпеки оборонної промисловості, варто визначити, що являє собою, власне, саме поняття «економічна безпека». Так, у закордонній літературі питання економічної безпеки досліджуються з 40-х років ХХ століття. Сьогодні економічна безпека розглядається не тільки на рівні країни, але й на рівні регіону, підприємства, особистості. Не зважаючи на те, що у вітчизняній науці поняття «економічна безпека» з'явилося відносно недавно, це не заважає розвитку активної дискусії із питання щодо її сутності та особливостей прояву [4, 5].

Дослідження літературних джерел дозволило визначити, що більшість українських і закордонних вчених, зокрема російських, сутність безпеки вбачають як стан захищеності від певних загроз. Так, М.І. Камлик [6] визначає економічну безпеку як надійну захищеність національних інтересів в сфері економіки від певних загроз. Такий підхід розділяють О.Ф. Новікова та Р.В. Покотиленко [10], І.С. Чорнодід [19], О.С. Шнико [20] та ін., які також наголошують на економічній безпеці як стані захищеності економічних інтересів окремих суб'єктів (мікроекономічного, регіонального, макроекономічного) від економічних та пов'язаних з ними рівнів загроз.

Із протистоянням загрозам та забезпеченням захищеності від їх негативної дії пов'язують економічну безпеку в своїх працях Е.А. Олейников [12], Ф.О. Медвідь [9] та ін. Відомий російський вчений А. Абалкін підкреслює, що економічна безпека є системою заходів організаційно-економічного та правового характеру, спрямованих на запобігання появи економічних загроз [1]. Економічна безпека суб'єктів будь-якого рівня,

© Т.В. Момот. Н.Е. Аванесова, 2015

виходячи з такого підходу до її визначення, проявляється у незалежності економіки, її сталому розвитку, ефективності функціонування.

Результати дослідження функціонування оборонно-промислового комплексу України викладено у праці таких науковців, як С. Сунгуровський, О. Мельник, В. Чумак, І. Пресняков, Л. Бобрицький, Л. Токар, Р. Богатирьова [11].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. У більшості наукових праць загрози економічній безпеці розглядаються стосовно економіки певної країни у цілому. Однак, сьогодні в умовах зовнішньої агресії в бік української держави, що критично погіршила динаміку соціально-економічного розвитку, посилила макроекономічні дисбаланси та погіршила коротко- та середньострокові перспективи економічного росту, одним з пріоритетів політики забезпечення її економічної безпеки є стабільне функціонування оборонної промисловості України. Тому недостатнє висвітлення в науковій літературі питання забезпечення економічної безпеки саме оборонної промисловості України, потребує більш детального дослідження з точки зору визначення ризиків і джерел загроз її економічній безпеці.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Отже, метою статті є визначення ризиків та основних загроз економічній безпеці оборонної промисловості України для створення механізму запобігання негативним наслідкам глобалізації та їх нейтралізації.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Глобалізація світової економіки є складною, багатовимірною і неоднозначною проблемою, тому з приводу визначення її суті існує багато розбіжностей. Учені сходяться на думці, що глобалізація означає не лише новий кількісний вимір міри інтенсивності взаємозв'язків окремих країн та їх економіки, а головним чином – нову якість таких зв'язків, коли формується фактично новий, глобальний рівень економічної глобалізації [14, с. 5-7].

Поряд із виникненням і формуванням нових джерел та умов розвитку глобалізація створює виклики економічній безпеці держави. В сучасних умовах без урахування цих викликів неможливо забезпечити стабільний розвиток та конкурентоспроможність національної економіки будь-якої країни [8, с. 42]. Найбільш актуальними викликами глобалізації, які створюють численні загрози економічній безпеці держави, є такі:

- нестабільність світової фінансової системи, яка супроводжується незбалансованістю світової торгівлі та інвестиційних потоків між найбільшими економічними центрами світу [15];
- розширення світових ринків для певних видів продукції, товарів і послуг [13, с. 25];
- поширення кризових явищ [7, с. 100-101];
- експансія передових країн світу [17, с. 21-22];

- дефіцит ресурсів для розширеного розвитку [18, с. 98].

Суттєві погіршення прогнозів економічного розвитку України міжнародними організаціями та вітчизняними урядовими та громадськими установами, свідчить про високу ймовірність реалізації загроз економічній безпеці, визначених у ключових програмних документах.

Ключовими ризиками економічній безпеці слід визначити:

- критичне гальмування економічного розвитку України та погіршення основних макроекономічних показників (макроекономічне розбалансування за головними показниками);
- згортання промислового виробництва;
- зниження економічної активності, насамперед інвестиційної;
- погіршення добробуту населення (домогосподарств) та зростання рівня безробіття;
- посилення боргового тиску, насамперед, у державному секторі;
- підвищення тінізації економічної діяльності [3].

Особливе місце в системі національної економічної безпеки посідає проблема економічної безпеки окремих галузей народного господарства, що має дуальний характер. З одного боку, функціонування галузей здійснюється в умовах нестаціонарного зовнішнього середовища, для якого характерні зниження обсягів інвестиційних вкладень, високі процентні ставки за довготерміновими банківськими кредитами, нестабільність податкового законодавства тощо, що істотно знижує рівень життєдіяльності окремих підприємств галузі та підвищує імовірність переходу в кризовий стан. З іншого боку, кризові тенденції на мікрорівні створюють передумови негативних тенденцій розвитку регіональних систем і зниження рівня національної економічної безпеки [2, с. 129-130].

У результаті проведеного аналізу існуючих наукових підходів встановлено, що економічна безпека окремої галузі є складним багатозначним поняттям, яке доцільно розглядати з різних позицій відповідно до мети дослідження. Найбільш поширеними є визначення економічної безпеки як:

- захищеності функціонування галузі, її потенціалу, інтересів, ресурсів;
- певний стан ресурсів, відносин, внутрішніх та зовнішніх зв'язків галузі;
- систему заходів, спрямованих на забезпечення її конкурентоспроможності на внутрішньому та зовнішньому ринках;
- ступеня реалізації й гармонізації економічних інтересів суб'єктів господарювання галузі;
- властивості галузі до розвитку, самовиживання, досягнення визначених цілей [16].

Таким чином, зміст цього поняття включає систему заходів, які забезпечують конкурентоспроможність і економічну стабільність галузі, а також сприяють підвищенню рівня добробуту суб'єктів господарювання. Отже,

виходячи з цього, належна робота керівництва галузі з формування системи її економічної безпеки має бути водночас спрямована на виявлення джерел і розробку заходів з мінімізації негативного впливу руйнівних чинників на життєдіяльність галузі.

Функціонування оборонної промисловості України останнім часом за умови загострення зовнішньої агресії набуває критичної оцінки. Через надмірну політизацію і конфліктний характер відносин у сфері оборонної промисловості та військово-технічного співробітництва, загострення кризових явищ в економіці держави і прогалин чинного законодавства, процеси в цій сфері протягом останнього десятиріччя набули руйнівного характеру «вульгарної» приватизації і комерціалізації.

Державне управління в галузі оборонної промисловості характеризується епізодичними, не достатньо системними спробами покращити стан галузі (а на практиці – конкретних підприємств), не підкріпленими ні реалістичними прогнозами та цілями, ні наявними ресурсами. На цьому фоні структурні реформи відійшли на другий план. Міністерствами та відомствами протягом останнього часу не виконано жодної з розроблених середньострокових програм. Проте, на рівні річних планів увага органів державної влади неформально зосереджувалася насамперед на перерозподілі фінансових потоків і приватизації окремих підприємств, чиї активи мають комерційну цінність [11, с. 78].

У подальшому дослідженні під економічною безпекою оборонної промисловості будемо розуміти створення таких умов її функціонування, при яких забезпечено достатній рівень економічної безпеки, що надає можливість реалізовувати економічні інтереси і створювати певний запас міцності для реалізації в подальшому економічних інтересів суб'єктів господарювання галузі й обумовлюється особливостями функціонування оборонно-промислового комплексу, можливими джерелами фінансування, розгалуженістю видів діяльності суб'єктів господарювання оборонної промисловості, а також формуванням інституційного середовища здійснення діяльності у сфері оборонної промисловості.

Загалом стан оборонної промисловості характеризується:

- низьким рівнем задоволення потреб збройних сил, практичною відсутністю внутрішнього ринку озброєння та військової техніки;
- фрагментацією галузі і значними диспропорціями в її сегментах;
- переважанням державної форми власності на підприємствах і неефективністю державного управління на національному, галузевому, регіональному рівнях і на рівні підприємств;
- низьким рівнем технологічної оснащеності і браком ресурсів (управлінських, кадрових, фінансових) для розвитку, ускладненим доступом до інвестиційних і кредитних ресурсів;
- значною залежністю винятково від російських

постачальників і замовників;

- низьким рівнем залучення до міжнародної кооперації.

Сьогодні оцінка оборонної промисловості не є однозначною і залежить від стану справ у певних, умовно виокремлених сегментах (групах) і на конкретних підприємствах. Залежно від результативності діяльності підприємства можна умовно поділити на три групи, склад яких є мінливим.

Групу найбільш успішних і стабільних вітчизняних оборонних підприємств (20-25) складають провідні підприємства наступних сегментів: ракетно-космічного, авіабудівного, танкового та авіаційного двигунобудування, морського газотурбобудування; розробки та виробництва бортових систем управління, високоточних засобів ураження, радіолокаційних і радіотехнічних систем, окремих унікальних типів комплектуючих систем озброєння та військової техніки. Останнім часом до цієї групи наближаються окремі ремонтні підприємства, переважно авіаційної техніки [11, с. 79].

Головними характеристиками більшості підприємств цієї групи є:

- кращій, ніж у цілому в галузі, менеджмент;
- орієнтація на виробництво товарів і послуг, що користуються попитом і є конкурентоспроможними в певних нішах міжнародного ринку озброєння та військової техніки;
- наявність відповідних замкнених (орієнтованих на кінцеву продукцію) виробничих циклів (при цьому важливо розрізняти цикли виробництва кінцевої продукції, повністю замкнуті всередині країни, що сьогодні є скоріше винятками із загальних правил, і в рамках міжнародної (транснаціональної) кооперації, на що орієнтуються переважна більшість оборонних компаній у світі);
- отримання певної частки державного оборонного замовлення;
- наявність платоспроможного та підтверженого контрактами попиту на продукцію за умов певної диверсифікації замовників (портфелю замовлень);
- можливість самостійного (або через державного посередника) виходу на зовнішні ринки;
- наявність певних обігових коштів для початку нових розробок та оновлення виробничих потужностей.

Групу менш стабільних підприємств (що тримаються на плаву) складають виробничі та ремонтні підприємства, науково-дослідні інститути, конструкторські бюро (20-25), що мають певні (іноді унікальні) проєктувальні, технологічні або виробничі можливості, але стабільність яких є менш надійною і критично залежною від експортних замовлень, на обсяги яких критично впливає економічна та, часто, політична кон'юнктура ринку озброєння та військової техніки. Окремі з цих підприємств є субпідрядниками в контрактах підприємств першої групи [11, с. 79-80].

Головними характеристиками цієї групи є:

- сучасний менеджмент;
- наявність розгалуженої мережі реальних і потенційних замовників і контрагентів;
- підтримка певної гнучкості за рахунок диверсифікації замовників і переорієнтації на виробництво цивільної продукції, а також наявності «лідерних» технологій і можливості вкладати певні кошти в нові розробки та модернізацію виробничого обладнання.

До останньої групи належать решта підприємств (понад 100), значна частка яких є збитковими через недостатню якість менеджменту, високий знос і низький технологічний рівень основних фондів, відсутність замовлень і підтримки з боку держави [11, с. 80].

Загальними проблемами, що гальмують розвиток галузі, є наступні:

- неповнота та суперечливість нормативно-правової бази, яка стримує ініціативу та недостатньою мірою стимулює оборонні підприємства до розвитку;
- неефективне державне управління, головними недоліками якого є: низька якість і неузгодженість між собою державних програм; недостатні обсяги та недосконаліцільова спрямованість державного оборонного замовлення, неврегульованість механізмів лобювання; низький рівень виконавської дисципліни; відсутність ефективної координації та механізмів участі державних органів в управлінні підприємствами; недостатнє врахування ринкових механізмів; кон'юнктури ринків і реальних можливостей із забезпечення конкурентоспроможності оборонних підприємств;
- дефіцит якісних управлінських, наукових, інженерних і технічних кадрів, «кадровий голод» на підприємствах;
- високий рівень ресурсопоживання та низька рентабельність підприємств, що заважає підвищенню конкурентоспроможності їх продукції на зовнішніх ринках;
- низька інвестиційна привабливість підприємств та ускладнений доступ до кредитних ресурсів;
- політичні обмеження на доступ до іноземних джерел підвищення технологічного рівня виробничих потужностей оборонних підприємств;
- недостатній рівень військово-технічного співробітництва: невизначеність довгострокових перспектив співробітництва з іноземними державами, переважно разовий характер більшості контрактів; недостатні державна підтримка та ефективність механізмів просування продукції вітчизняних підприємств на зовнішній ринок; недостатній рівень виробничої і науково-технічної кооперації з іншими державами; неефективна координація діяльності українських експортерів.

Невдоволення сьогодишнім станом оборонної промисловості пов'язане переважно з її неспроможністю задовольнити потреби збройних сил. Проте, це невдоволення має бути адресоване не стільки до оборонної промисловості, скільки до системи оснащення озброєння та військової техніки,

якої в державі в цілісному вигляді не існує. Це є однією з причин низької якості державного замовлення.

Таким чином, цілісного оборонно-промислового комплексу в Україні не існує, як не існує перспектив, можливостей і доцільності його створення. Через це, а також на фоні світових і вітчизняних тенденцій до зменшення частки державної власності у промислових об'єктах, зміст пропозицій зі створення єдиної системи управління оборонною промисловістю викликає багато питань. Головною проблемою оборонної промисловості України є відсутність ефективної державної військово-технічної політики. За цих умов ні централізоване, ні децентралізоване управління на здатні радикально покращити ситуацію. Форма управління має відповідати процесам, що відбуваються в галузі та на ринках реалізації її продукції. Все це не дозволяє повною мірою говорити про забезпечення економічної безпеки оборонної галузі.

Разом з тим, для запобігання ризикам і загрозам економічній безпеці оборонної галузі, на нашу думку, необхідно постійно враховувати весь спектр численних чинників, від яких залежить її функціонування, до яких ми пропонуємо віднести:

- адаптивність стратегічного потенціалу галузі, що визначається не тільки внутрішніми, а й зовнішніми впливами;
- залежність галузі від інтенсивності кооперованих її зв'язків із постачальниками різного роду ресурсів;
- охорона комерційної таємниці галузі, з одного боку, і нагромадження інформації про можливе втручання інших економічних агентів у діяльність галузі – з іншого;
- рівень можливого ризику прийнятих рішень.

Відповідно до випадків свого прояву вказані чинники виникнення ризиків і загроз економічній безпеці оборонної промисловості України є її зовнішніми ризиками та загрозами. Вони, з одного боку, взаємозалежні між собою, зумовлюють одна одну, але, з іншого, – дуже автономні. Взаємозалежність ризиків і загроз визначається складними підпорядкованими зв'язками, що характерні для держави, галузі, регіону та підприємства. Автономність аналізованих ризиків і загроз залежить від рівня свободи і прав, які держава надає галузям, регіонам і підприємствам, а також від рівня витрат, що впливають за проявом ризиків і загроз.

Із зовнішніми ризиками та загрозами тісно пов'язані внутрішні ризики та загрози економічній безпеці оборонної промисловості України. Суть цих ризиків і загроз виражається вже в їхній назві і відображає джерело їх формування – з боку внутрішнього для галузі середовища за рахунок помилок і прорахунків, допущених керівництвом суб'єктів господарювання в галузі.

Звідси випливає пряма залежність між економічною безпекою оборонної промисловості

України та її можливостями реагування на виникнення зовнішніх і внутрішніх ризиків і загроз. Якщо внутрішні ризики та загрози прямо залежать від кваліфікації управлінського персоналу окремих суб'єктів господарювання галузі і, отже, можуть бути вчасно виявлені та локалізовані, то зовнішні ризики та загрози, що відображають загальне економічне становище в країні, локалізованими бути не можуть.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Глобалізаційні процеси зачіпають усі складові економічної безпеки держави, створюючи загрози для розвитку національної економіки. Основні загрози економічній безпеці України знаходяться у площині макроекономічної, фінансової, зовнішньоекономічної, інвестиційної, енергетичної, соціальної, демографічної, науково-технологічної, продовольчої безпеки і до них належать: надмірна залежність України від зовнішньоекономічної кон'юнктури; недостатній розвиток внутрішнього ринку та постійне погіршення стану зовнішньоторговельного балансу; велика енергетична залежність від імпорту нафти і газу; соціальна нерівність та висока диференціація доходів населення; погіршення стану фізичного здоров'я людей; депопуляція; низька якість вітчизняної аграрної продукції як наслідок неналежних умов зберігання; цінова недоступність певних продовольчих товарів для окремих верств населення, платіжна неспроможність більшості населення купувати продукцію належної якості за дорожчими цінами, моральне напруження населення країни в наслідок політичної нестабільності держави.

Специфіка оборонної промисловості України дозволяє зробити висновок про складність та неоднозначність визначення її економічної безпеки. Оскільки оборонна промисловість є одним з ключових секторів народного господарства України за умови наростання кризових явищ в економіці держави та загострення зовнішньої агресії, ефективність її функціонування є індикатором розвитку економіки держави в цілому.

Для забезпечення ефективного функціонування оборонної промисловості необхідно не тільки постійно проводити моніторинг рівня економічної безпеки, але оперативно реагувати на зміни зовнішнього середовища, виникнення потенційних і реальних загроз, беручи до уваги особливості соціально-економічного розвитку, її тенденції й перспективи. Формування системи ефективних економіко-організаційних заходів протидії негативному впливу загроз економічній безпеці оборонної промисловості та своєчасного реагування на них спрямоване на забезпечення максимальних можливостей реалізації економічних інтересів суб'єктів господарювання галузі, з одного боку, і забезпечення достатнього рівня їх економічної безпеки, зокрема стосовно зовнішніх загроз. Тобто, оперативне реагування суб'єктів господарювання оборонної промисловості на зміни зовнішнього

середовища, протидія негативному впливу із-зовні, розробка дієвих інструментів, повинні враховувати широке коло факторів соціально-економічного розвитку країни, а також галузеву і регіональну специфіку, базуючись на певному достатньому рівні економічної безпеки та перспектив подальшого економічного розвитку.

Розвиток оборонної промисловості в сучасних умовах подолання наслідків кризових явищ і протидії зовнішній агресії є можливим лише на основі ефективного управління її економічною безпекою та своєчасним реагуванням на зміни та наступним оперативним моніторингом ситуації. У подальших дослідженнях планується розробити теоретико-методичні засади оцінки економічної безпеки суб'єктів господарювання оборонної промисловості з урахуванням галузевої специфіки.

Список літератури: 1. *Абалкин Л.* Экономическая безопасность России: угрозы и их поражение [Текст] / Л. Абалкин // Вопросы экономики. – 2005. – №12. – С. 4-13. 2. *Васильців Т.Г.* Чинники та джерела загроз економічній безпеці підприємства [Текст] / Т.Г. Васильців, М.Б. Пасичник // Науковий вісник ЛНТУ України: збірник наукових праць. – 2008. – Вип. 18.10. – С. 128-135. 3. *Власюк О.С.* Ризики та загрози економічній безпеці України у 2015-2016 роках та механізм їх мінімізації [Електронний ресурс] / О.С. Власюк, Я.Б. Базилук, С.В. Давиденко // Стратегічні пріоритети. Серія «Економіка». – 2014. – №56. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/ruzuku_zagrozu1-bab4e.pdf 4. *Воронкова А.Е.* Підтримка конкурентоспроможного потенціалу підприємства [Текст] / А.Е. Воронкова, В.П. Пономарьов, Г.І. Дібніс. – Київ.: Техніка, 2005. – 152 с. 5. *Златкин А.И.* Разработка методологического обеспечения организации экономической безопасности предприятия с использованием средств математического моделирования [Текст]: дисс. канд. экон. наук: 08.00.05. / А.И. Златкин. – Иваново, 2006. – 210 с. 6. *Камлик М.І.* Економічна безпека підприємницької діяльності. Економіко-правовий аспект [Текст]: навчальний посібник / М.І. Камлик. – К.: Атіка, 2005. – 432 с. 7. *Лук'яненко Д.Г.* Економічна інтеграція і глобальні проблеми сучасності [Текст]: навчальний посібник / Д.Г. Лук'яненко. – К.: КНЕУ, 2005. – 204 с. 8. *Мартиненко В.В.* Загрози економічній безпеці України в контексті викликів глобалізації [Текст] / В.В. Мартиненко // Економічний часопис-XXI. – 2011. – №7-8. – С. 40-43. 9. *Медвідь Ф.* Економічна безпека: небезпеки і загрози національним та національно-державним інтересам України [Текст] / Ф. Медвідь // Вісник УАДУ. – 2005. – №2. – С. 129-135. 10. *Новікова О.Ф.* Економічна безпека: концептуальні визначення та механізми забезпечення [Текст]: монографія / О.Ф. Новікова, Р.В. Покотиленко. – Донецьк: НАН України. Ін-т економіки промисловості, 2006. – 408 с. 11. Оборонна політика: потреба реформ Збройних Сил України [Текст]: збірник матеріалів за результатами публічних консультацій / За заг. ред. проф. Р.В. Богатирьової. – Київ: Заповіт. – 2011. – 148 с. 12. *Олейников Е.А.* Экономическая и национальная безопасность [Текст]: учебник / Е.А. Олейников. – М.: «Экзамен», 2005. – 768 с. 13. *Пастернак-Таранушенко Г.* Результаты исследования путей обеспечения экономической безопасности Украины [Текст] / Г. Пастернак-Таранушенко // Экономика Украины. – 2005. – №2. – Суми. 21-28. 14. *Поважний С.Ф.* Державне управління національною економікою в умовах глобалізації [Текст] / С.Ф. Поважний, Г.О. Єпішенкова, А.А. Нікітіна // Збірник наукових праць Донецького державного університету управління (Серія «Державне управління»). – 2010. – №151. – С. 3-14. 15. *Процюк Л.В.* Інвестиційна привабливість України [Електронний ресурс] / Л.В. Процюк, Ю.В. Герасименко. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/2_KAND_2011/Economics/78493.doc.htm 16. *Пушкар Т.А.* Особливості економічної безпеки підприємств будівельної галузі [Електронний ресурс] / Т.А. Пушкар, К.С. Дяченко. – Режим доступу:

eprints.kname.edu.ua/39822/1/piprp_2013_2_28_Fax%20стаття_2013.pdf 17. Сенчагов В. Стратегические цели и механизм обеспечения экономической безопасности [Текст] / В. Сенчагов // Проблемы теории и практики управления. – 2009. – No3. – С. 18-23 18. Харинович, Д.О. Зовнішньоекономічна безпека України: економічні проблеми і загрози глобалізації [Текст] / Д.О. Харинович // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. – 2009. – No4. – С. 90-104. 19. Чорнодід І.С. Економічна безпека як категорія економічної теорії [Текст] / І.С. Чорнодід // Актуальні проблеми економіки. – 2005. – No11. – С. 13-20. 20. Шнирко О.С. Види і чинники безпеки ієрархічних економічних систем: теоретико-методологічний аспект [Текст] / О.С. Шнирко // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – No5. – С. 78-85.

Bibliography (transliterated): 1. Abalky'n L. *Ekonomy`cheskaya bezopasnost` Rossy`y: ugrozy y` y`x porazheny`e* [Tekst] / L. Abalky'n // *Voprosy ekonomy`ky`*. – 2005. – No12. – S. 4-13. 2. Vasy`l'civ T.G. *Chy`nny`ky` ta dzherela zagroz ekonomichnij bezpeci pidpry`yemstva* [Tekst] / T.G. Vasy`l'civ, M.B. Pasy`chny`k // *Naukovy`j visny`k LNTU Ukrainy`*: zbirny`k naukovy`x prac`y`. – 2008. – Vy`p. 18.10. – S. 128-135. 3. Vlasyuk O.S. *Ry`zy`ky` ta zagrozy` ekonomichnij bezpeci Ukrainy` u 2015-2016 rokax ta mexanizm yix minimizaciyi* [Elektronny`j resurs] / O.S. Vlasyuk, Ya.B. Bazyl`yuk, S.V. Davy`denko // *Strategichni priority`*. Seriya «*Ekonomika*». – 2014. – No56. – Rezhym` dostupy: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/ruzuku_zagrozu1-bab4e.pdf

4. Voronkova A.E. *Pidpry`mka konkurentospromozhnogo potencialu pidpry`yemstva* [Tekst] / A.E. Voronkova, V.P. Ponomar`ov, G.I. Dibnis. – Kyiv: Tekhnika, 2005. – 152 s. 5. Zlatky`n A.Y`. *Razrabotka metodology`cheskogo obespecheny`ya organy`zacy`y` ekonomy`cheskoj bezopasnosty` predpry`yaty`ya s y`spol`zovany`em sredstv matematy`cheskogo modely`rovany`ya* [Tekst]: dy`ss. kand. ekon. nauk: 08.00.05. / A.Y`. Zlatky`n. – Y`vanovo, 2005. – 210 s. 6. Kamly`k M.I. *Ekonomichna bezpeka pidpry`yemny`cz`koyi diyal`nosti. Ekonomiko-pravovy`j aspekt* [Tekst]: navchal`ny`j posibny`k / M.I. Kamly`k. – Kyiv: Atika, 2005. – 432 s. 7. Luk`yanenko D.G. *Ekonomichna integraciya i global`ni problemy` suchasnosti* [Tekst]: navchal`ny`j posibny`k / D.G. Luk`yanenko. – Kyiv: KNEU, 2005. – 204 s. 8. Marty`nenko V.V. *Zagrozy` ekonomichnij bezpeci Ukrainy` v konteksti vy`kly`kiv globalizaciyi* [Tekst] / V.V. Marty`nenko // *Ekonomichny`j chasopy`s-XXI*. – 2011. – No7-8. – S. 40-43. 9. Medvid` F. *Ekonomichna bezpeka: nebezpeky` i zagrozy` nacional`ny`m ta nacional`no-derzhavny`m*

*interesam Ukrainy`* [Tekst] / F. Medvid` // *Visny`k UADU*. – 2005. – No2. – S. 129-135. 10. Novikova O.F. *Ekonomichna bezpeka: konceptual`ni vy`znachennya ta mexanizmy` zabezpechennya* [Tekst]: monografiya / O.F. Novikova, R.V. Pokoty`lenko. – Donecz`k: NAN Ukrainy`. In-t ekonomiy` promy`slovosti, 2006. – 408 s. 11. *Oboronna polity`ka: potreba reform Zbrojny`x Sy`l Ukrainy`* [Tekst]: zbirny`k materialiv za rezul`tatamy` publicny`x konsul`tacij / Za zag. red. prof. R.V. Bogaty`r`ovoyi. – Kyiv: Zapovit. – 2011. – 148 s. 12. Olejny`kov E.A. *Ekonomy`cheskaya y` nacy`onal`naya bezopasnost`* [Tekst]: uchebny`k / E.A. Olejny`kov. – M.: «*Ekzamen*», 2005. – 768 s. 13. Pasternak-Taranushenko G. *Rezul`taty y`ssledovany`ya putej obespecheny`ya ekonomy`cheskoj bezopasnosty` Ukrainy`* [Tekst] / G. Pasternak-Taranushenko // *Ekonomy`ka Ukrainy`*. – 2005. – No2. – S. 21-28. 14. Povazhny`j S.F. *Derzhavne upravlinnya nacional`noy ekonomikoju v umovax globalizaciyi* [Tekst] / S.F. Povazhny`j, G.O. Yepishenkova, A.A. Nikitina // *Zbirny`k naukovy`x prac`y` Donecz`kogo derzhavnogo universy`tetu upravlinnya (Seriya «Derzhavne upravlinnya»)*. – 2010. – No151. – S. 3-14. 15. Procyuk L.V. *Investy`cijna pry`vably`vist` Ukrainy`* [Elektronny`j resurs] / L.V. Procyuk, Yu.V. Gerasy`menko. – Rezhym` dostupy: http://www.rusnauka.com/2_KAND_2011/Economics/78493.doc.htm

16. Pushkar T.A. *Osobly`vosti ekonomichnoyi bezpeky` pidpry`yemstv budivel`noyi galuzi* [Elektronny`j resurs] / T.A. Pushkar, K.S. Dyachenko. – Rezhym` dostupy: http://www.rusnauka.com/2_KAND_2011/Economics/78493.doc.htm

17. Senchagov V. *Strategy`chesky`e cely` y` mexany`zm obespecheny`ya ekonomy`cheskoj bezopasnosty`* [Tekst] / V. Senchagov // *Problemy teory`y` y` prakty`ky` upravly`nya*. – 2009. – No3. – S. 18-23 18. Харинович Д.О. Зовнішньоекономічна безпека України: економічні проблеми і загрози глобалізації [Текст] / Д.О. Харинович // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. – 2009. – No4. – С. 90-104. 19. Чорнодід І.С. Економічна безпека як категорія економічної теорії [Текст] / І.С. Чорнодід // Актуальні проблеми економіки. – 2005. – No11. – С. 13-20. 20. Шнирко О.С. *Vy`dy` i chy`nny`ky` bezpeky` iyerarxichny`x ekonomichny`x sy`stem: teorety`ko-metodologichny`j aspekt* [Tekst] / O.S. Shny`pko // *Aktual`ni problemy` ekonomiy`*. – 2006. – No5. – S. 78-85.

Надійшла (received) 19.05.2015

Момот Тетяна Валеріївна – доктор економічних наук, професор кафедри фінансово-економічної безпеки, обліку і аудиту Харківського національного університету міського господарства ім. О.М. Бекетова; тел.: (050)908-72-11; e-mail: marmeladka@rambler.ru

Momot Tatyana Valeriivna - PhD, Doctor of economic sciences, professor O.M. Becetov national university of Urban Economic; Tel: (050)908-72-11; e-mail: marmeladka@rambler.ru

Аванесова Ніна Едуардівна – кандидат економічних наук, професор кафедри фінансів та кредит Харківського Національного університету будівництва та архітектури; тел.: (098)569-18-89; e-mail: avanesova@i.ua

Avanesova Nina Eduardivna. - PhD, Candidate of economic sciences, professor Kharkov State Technical University of Civil Engineering and Architecture Tel: (098)569-18-89; e-mail: avanesova@i.ua